

Kovács László Krisztián: A Vas megyei könyvtárak dokumentumellátottságának vizsgálata az IFLA fejlesztési irányelveinek tükrében*

Egyetemi éveim alatt figyeltem fel az IFLA irányelveirel. Az irányszámok felkeltették érdeklődésemet, így megvizsgáltam, hogy egy elméleti dokumentum és a valóság gyakorlata milyen kapcsolatban áll egymással. Vas megye összes, ellátórendszerbe tartozó községi könyvtárának elmúlt ötévi állományváltozását vizsgáltam meg.

A könyvgyűjtemények irányszámai

"A javasolt normatívák a könyvgyűjteményekre vonatkoznak. A helyi és pénzügyi körülmények azonban módosíthatják ezeket az ajánlott normatívákat. Ahol az erőforrások szigorúan korlátozottak, a normatívákban foglaltakat elérendő célnak kell tekinteni.

A vizsgált két irányszám a következő: általános irányszám, hogy egy megalapozott könyvgyűjtemény 1,5-2,5 könyvet tartalmazzon ellátandó személyenként. A minimális állomány a legkisebb szolgálati ponton se legyen kevesebb, mint 2500 könyv.

Az ellátandó közösség becsült nagysága, a könyvtár mérete, a tényleges és várható használók száma nyújthat kiinduló pontot a gyűjtemény méretére vonatkozó normatívák kidolgozásához. Hasonló nagyságú és összetételű közösségeket kiszolgáló, más könyvtárakkal való összehasonlítás is alapot nyújthat a gyűjtemény célul kitűzött méretének meghatározásához és az ehhez szükséges anyagiak megállapításához."2 Ezért két különböző ellátórendszerből kerestem két hasonló nagyságú ellátandó közösséget. A szentgotthárdi ellátórendszer alsószőlőnői és apátistvánfalvai könyvtára és a vasvári ellátórendszer csehímszenti és egervölgyi könyvtára szinte azonos ellátandó közösségnek egészen eltérő állományokat szolgált.

	Ellátandó személy	Helyben lévő állomány
Alsószőlő	370	2650
Apátistvánfalva	378	1828
Csehímszent	377	2810
Egervölgy	376	1557

A mozgókönyvtár - mint lehetőség

Öt év statisztikai adatainak alapos megismerése során kiugró értékekre, könyvtáralapításra és megszűnésre, akadozónak tűnő szolgáltatásra lettem figyelmes. Van-e jó megoldás a folyamatos, kedvezően kihasználható szolgáltatás működtetésére?

Egy huszonhat évvel ezelőtt kezdődő szolgáltatás adatait összehasonlítottam a helyhez kötött hagyományos könyvtári ellátásával, ami talán rámutathat arra, hogy melyik rendszer működése kihasználhatóbb, kedvezőbb az állományt tekintve.

"Cegléd város vonzáskörzetében 1984-től 1991-ig működött a mozgókönyvtári szolgáltatás. A busz belterülete: 20 m². A szolgálat megkezdésekor hétezer kötet volt a mozgókönyvtár állománya, amelyből egyszerre 3000-3500 helyezhető el a buszon. Kezdetben a bibliobusz hét megállóhelyen, heti egy-két alkalommal, megállónként 1,5-2-2,5 órás időt kölcsönzött a hét öt napján, keddtől szombatig. Később a három bibliobusz összesen 25 helyen, a hét öt napján, buszonként átlagban heti 20 órás időtartamban kölcsönzött. Egy-egy megállóhelyen 1,5-3-5 órás volt a kölcsönzési idő, amely menetrendszerűen ismétlődött."3

A fenti adatok és a Vas megyei könyvtári statisztika ismerete szükségszerűen azt kívánja, hogy összehasonlítsuk: miben különbözik egy bibliobusz szolgáltatása egy falu könyvtárától?

Kiválasztottam a 2008-as év 100 lakosnál alacsonyabb lélekszámú községeit.

	A könyvtár alapterülete (m ²)	A könyvtár állománya (darab)	A könyvtár nyitva tartása (het/óra)	Lakosok száma
Décske	30	2325	2	87
Hegyfalu	25	1119	4	58
Kalod	16	1476	2	76
Kemencetapolca	nincs adat	2942	2	93
Kiszidány	25	992	9	96
Nemesmedves	32	214	1	26
Ólmod	20	952	4	89
Orfalu	nincs adat	232	1	56
Sarflánd	18	1406	5	97
Szaknyer	25	647	2	66
Szatta	33	958	42	71
Velemér	35	2093	2	89

100 főnél alacsonyabb lakosságszámú települések Vas megyében

Tizenkét, száz fős lakosságszám alatti községet találtam, a tizenegy ellátórendszerből ötben. Alapterületük csak két esetben nem éri el a mozgókönyvtár nagyságát, állományuk viszont mind a tizenkét esetben alatta marad.

A ceglédi mozgókönyvtár nyitvatartási ideje az évek során nőtt. A legmagasabb megállóhelyi tartózkodási időtartamot csak két esetben lépik túl a vizsgált Vas megyei könyvtárak, ezek közül az egyik kirívóan magas (42 óra). Ebben az egy esetben sem túl nagy az állomány a többihez viszonyítva, és a lakók száma is átlagos ebben a "kategóriában". A többi tíz esetben az 1-2 óra nyitva tartás jellemző.

Természetesen nem szerepem eldönteni, hogy a "nagyon" kistelepülések könyvtári ellátása mennyire szolgálja az ellátandó személyeket, mennyire kihasznál, és mennyire használható az esetenként pár száz kötetes állomány, mennyire felkészült a megbízási díjas vagy éppen díjazás nélkül tevékenységét végző, nem minden esetben könyvtáros, hanem általános vagy középiskolai végzettségű személy.

De látva és olvasva jól működő példákat nem hagyományos könyvtári ellátásra, elgondolkodtató, hogy miért nem alkalmazzák, miért nem nyitnak új megoldások felé, ha a régi esetleg ellaposodott. Természetesen vannak Magyarországon is új megoldások, amelyek fellendítik egy község könyvtári ellátását, azonban a vállalkozás az újra, az ismeretlenre - egyelőre úgy látszik - visszatartó lehet.

Bibliobusz Vas megyében?⁴

Nagy meglepetéssel kincset találtam a Könyvtári Levelező/lap egyik régi számában. Öt éve a szombathelyi megyei könyvtárban a bibliobuszok alkalmazásáról tanácskoztak. Ezek szerint nem is annyira lehetetlen az aprófalvas Vas megyében jobb, hatékonyabb megoldást találni a könyvtári ellátásra, mint azt gondolnánk. A cikkből sok fontos adat kiderült: "A könyvtárbuszok vásárlására olyan kistérségi társulások és megyei önkormányzatok pályázhatnak, amelyek ezzel a mozgókönyvtárral legalább 35 kistelepülést képesek kiszolgálni. A járművek mintegy ötezer könyvet, CD-ket, DVD-ket szállítanak majd, és internetezésre is lesz lehetőség a buszon."⁵

A kitűzött 35-öt három könyvtári ellátórendszer 2005-ben ellátandó könyvtárainak száma haladja meg: Kőrmend (40 ellátandó könyvtár), Sárvár (37), Szombathely (38). Celldömölk térsége csak 28 könyvtárral rendelkezett. A még kisebbek, illetve a csak néhány könyvtárat ellátók esetén összefogásra lenne szükség, ami az állomány közössé tételét is jelentené, így több ellátórendszer összekapcsolása bibliobusszal történő átszervezést tenne szükségessé, de ekkor még nem is alakult meg a két új, legkisebbek közé tartozó ellátórendszer: Bük (4) és Hegyfalva (1).

Az önkormányzatok három lehetőség közül választhatnak, ha könyvtárat szeretnének működtetni községükben. Egyik megoldásként könyvtárbusz működtetését javasolják 700-1000 fő közötti lakosságszám esetében.

A tizenkét száz fős lakosszám alatti község könyvtári ellátásának mozgókönyvtárral való helyettesítése szerintem nem kérdéses, azonban hogy a minimális könyvtárszámnak is megfeleljen a buszjárat létrehozása, más, jól vagy jobban működő könyvtárakat is be kellene vonni. A lakosság száma viszont túl kicsi a javasolttal szemben. Ami mindenképpen pozitívum lenne, hogy az ötezres állománynagyság jelentős fejlődést eredményezne a könyvtári ellátásban elég sok község esetében.

"A mozgókönyvtárak legfontosabb feladatai, hogy biztosítsák a használóknak a kölcsönzést, az információ elérhetőségét, mindezt kézbesítsék, könyvtári hálózatba kapcsolják és létrehozzanak egy mobil gyűjteményt. A minőségi bibliobuszos szolgáltatás egyet jelent más könyvtárak minőségi szolgáltatásaival: fontos a használókkal való közvetlen érintkezés, illetve az üzemeltetés eredményessége és hatékonysága. Teljes az egyetértés abban, hogy időszerű a községi ellátás korszerűsítése. Ennek egyik lehetősége a KSZR. Célja, hogy a kistelepülésen élők közvetve vagy közvetlenül hozzáférjenek a hatékony és minőségi könyvtári szolgáltatásokhoz. A rendszer támogatja a könyvtárbusz létrehozását, elsősorban 1000 fő alatti lakosság esetében, aprófalvas régiókban. Ez az ellátás a kistérségek együttműködésével valósítható meg."6

Az egy főre jutó állomány

A 2004-es és a 2008-as évre kiszámítottam, hogy Vas megye vizsgált könyvtáraiban hogyan alakult az egy főre jutó könyvtári állomány nagysága. Az eredmény végpontjait az alábbi táblázat tartalmazza.

	2004		2008	
	Helyben lévő	Saját	Helyben lévő	Saját
legnagyobb	Kemeneskápolna 26,08	Hegyhátszentmárton 19,25	Kemeneskápolna 31,63	Kalod 19,42
legkisebb	Sorkiföld-Szenzleásvár 1,06	Nérszi 1,38	Csötörtnek 0,93	Nemeskolta 3,158

Ahol mindkét állomány szerepelt, ott csak a legtöbbet, a letéti állománnyal növeltet vettem figyelembe. Az eredmény szerint Csörötneken 2008-ban még egy egész könyv sem jutott egy lakosra, viszont Kemeneskápolnán 31. A 2004-es számítás eredményesebb volt arra nézve, hol jut a legkevesebb könyv egy lakosra, a 2008-as számítás viszont eredményesebb arra, hogy hol jut a legtöbb könyv egy lakosra. A megyei vizsgálatok alátámaszthatnak egy országos felmérést, miszerint "kevésbé kellene befolyásoló tényezőnek lennie a településszerkezetnek a lakosokra számított állománynövekedés szempontjából. Mégis azt látjuk, mintha a dunántúli megyék lakosainak több és drágább új könyv járna, mint a keleti megyékben lakóknak. Zala és Somogy megye mindkét szempontból az élen jár, de kedvezőek a mutatói Vas, Győr-Moson-Sopron és Veszprém megyének is. Az állománygyarapodás tekintetében Szabolcs-Szatmár-Bereg vezet: ezer lakosra 217 új dokumentum jut."7

Táblázatok, grafikonok és magyarázataik

"Rendkívül fontos, hogy végiggondoljuk az adatok bemutatásának kérdését. A grafikonok gyakran hasznosabbnak bizonyulnak, mint a táblázatok. A viszonyítás világosabb képet mutat, mint a pusztán adatok bemutatása. Az idősorok sokkal érdekesebbek, mint a pillanatfelvételek."8

Számításaim táblázatai az elmúlt öt év (2004-2008) könyvtári statisztikai adatai közül kettőt tartalmaznak (helyben lévő állomány, saját állomány). Ezeket az adatokat az adott évben ellátórendszerként csoportosítottam és kiegészítettem a Vas megyei települések lakosságának számadatával. E három adatból kiszámolhatóvá vált az IFLA két irányelvének való megfelelés (a

minimális állomány az adott településen eléri vagy sem a 2500 darabot, illetve jut-e egy lakosra két könyv a helyi könyvtárban).

A minimális állomány irányszáma

A táblázatos megjelenítés során felfigyeltem arra, hogy az egyes évek nagy változást nem hoznak, az adatok csak egy-két számértékkel nőnek vagy csökkennek. Mivel a könyvtárak többségében vagy csak letéti az állomány, vagy a nem megfelelő mennyiségű saját állományt jelentős mennyiségű letéti egészíti ki, ezért megfelelésük többnyire megoldott. De ha egyik évről a másikra egy ellátórendszer több könyvtárában jelentős változás figyelhető meg kedvező vagy kedvezőtlen irányban, akkor az ellátórendszer százalékában is megmutatkozik ez.

2004. december 16-án megszűnt a petőmihályfai könyvtár a vasvári ellátórendszerben. Egy szolgáltatóhely és ezzel együtt egy kevés mennyiségű állománycsökkenés mellett a vasvári ellátórendszer könyvtárai kettő kivételével letéti állományt is kaptak. Az állománynövekedés azonban olyan csekély mértékű volt, hogy néhány könyvtárnak segített csak az előző évi meg nem feleltég legyőzésén, ezzel egyidejűleg viszont volt könyvtár, amelyik meg nem feleltté vált. Így lett a megfeleltég egy pontos emelkedésével és egy szolgáltatóhely csökkenéssel a vasvári ellátórendszer 2004-ről 2005-re 47,37 százalékos eredményről 55,56 százalékos.

2005-ben a szentgotthárdi ellátórendszer megfelelt könyvtárainak száma hárommal csökkent, így százalékkértéke majdnem felére esett vissza, és ezzel elvesztette 2004-es sorrendbeli második helyét, amit az előbb említett vasvári ellátórendszer nyert el. Első és harmadik helyen változatlan értékekkel Celldömölk és Szombathely állt. Az évek múlásával egyedül a kőszegi ellátórendszer megfelelt könyvtárainak száma nőtt eggyel. A többi adatban változás nem következett be.

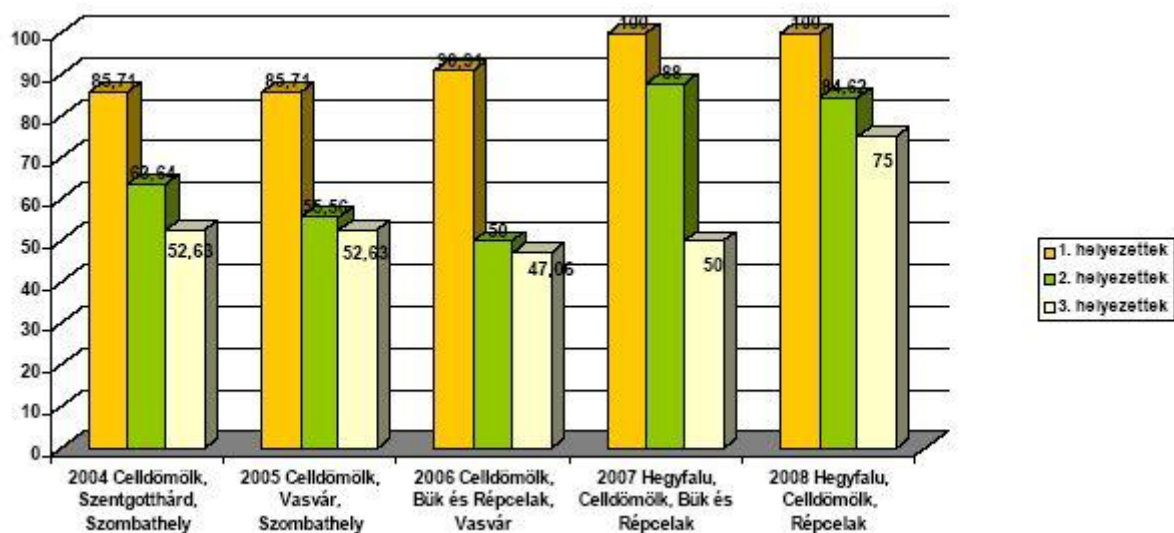
2006-tól változás következett be az ellátórendszerek számában. Településeket csatoltak más városokhoz, és két új ellátórendszert hoztak létre büki és hegyfalui központtal. Bük a szombathelyiből vált ki, és ellátóterületének négy könyvtára, a góri, lócsi, nemesládonyi és sajtoskáli könyvtár a sárvári ellátórendszerből került ki. A zsédenyi könyvtár a hegyfalui központtal lett új ellátórendszer, mindkettő a sárváriból vált ki.

A vizsgált első két évben (2004-2005) a nagyszámú tagkönyvtárral rendelkező ellátórendszerek kerültek a sorrend elejére a minimális állománynak megfeleltég rangsorában. A büki, csepregi, hegyfalui és répcelaki ellátórendszer négy vagy annál kevesebb tagkönyvtárral működik. 2006-tól ezek a rendszerek is a sorrend elejére kerültek. A második helyen a büki és a répcelaki ellátórendszer áll 4-4 tagkönyvtárral. Kis könyvtárakként és kis rendszerekként valószínű, hogy nem volt nehéz ilyen hamar jó helyezést elérni, éppen ezért tagkönyvtáraik kis számával komoly összehasonlításra nem alkalmasak.

Összehasonlítva a Vas megyei könyvtári statisztikát a Könyvtári Intézet által kiadott országos statisztikával, kiderül, hogy évente változik az ellátórendszerek tagszáma. 2006-ban feltűnően sok könyvtár lett önálló adatszolgáltató, azaz hiányzott jelentősen a megyei könyvtárból. 2006-ban első helyen állt a celldömölki ellátórendszer, talán ehhez hozzájárult az is, hogy öt könyvtára önálló adatszolgáltató lett ebben az évben. 90 százalék körüli eredménye annak köszönhető, hogy huszonkettő közül mindössze két könyvtár nem felelt meg az irányelvnek. A vasvári ellátórendszer a harmadik helyre csúszott vissza.

2007-ben érdekesen alakult a sorrend. Az egy könyvtárral rendelkező hegyfalui ellátórendszer az első helyre került. Ez egyszer várható volt, azonban nem versenyképes, hiszen csak egy könyvtárban kell az állományt felfejleszteni a javasolt szintre. A celldömölki 2. helyezése már valós eredménynek tűnik. A harmadik helyen a 4-4 könyvtárral rendelkező büki és répcelaki ellátórendszer a hegyfalui mintájára kerülhetett kedvező helyre.

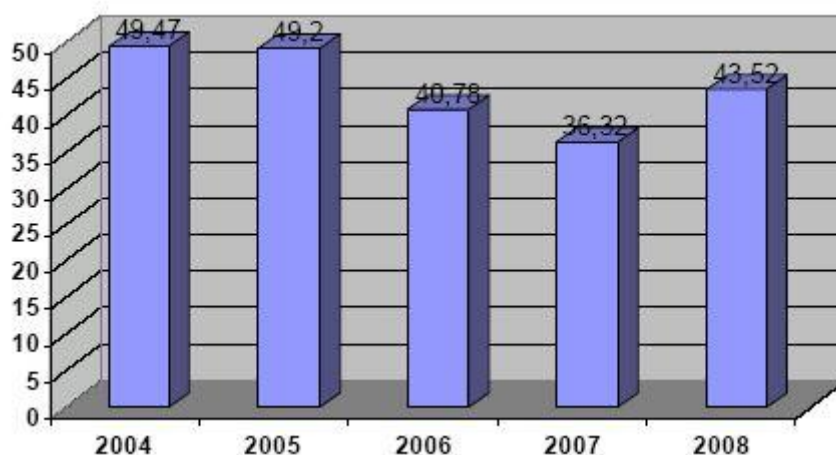
2008-ban ismét a hegyfalui ellátórendszer áll a sorrend elején. A második helyet a celldömölki ellátórendszer megtartotta magának, százalékos aránya csökkent. A könyvtárak száma nőtt, azonban a kemenesmagasi könyvtár már nem tartozik az ellátandók közé, az ostffyasszonyfai és a tokorcsi pedig újra. A harmadik helyen a répcelaki ellátórendszer áll, mindössze négy könyvtárral, de egy könyvtár megfeleltégével javult a helyzete egy év alatt.

Ellátóközpontok sorrendje könyvtáraik megfelelése szerint (százalékban)

A grafikon a sorrend elején elhelyezkedő könyvtárak egymáshoz viszonyított helyzetét mutatja. Érdeemes megfigyelni, hogy a sorrend első és a második-harmadik helyén álló könyvtárak között többnyire nagy szakadék mutatkozik. Az elsők mindig a 80 százalék fölött teljesítettek, a második és harmadik helyen lévők pedig egy kivétellel nagyon közel láthatók egymáshoz.

A minimális állomány vizsgálatát "A minimális állomány irányszámának megfelelés az egyes években az összes ellátórendszerben" grafikon mutatja a legösszefoglaltabban, az adott év összes könyvtárát vizsgálja. Egy tanulsága van ennek az átfogó vizsgálatnak: öt év alatt minden évben 50 százalék alatt maradt a könyvtárak megfelelése, tehát 2004-ben és 2005-ben minden második ellátórendszerbe tartozó könyvtár felelt meg az IFLA irányelvének, 2007-ben pedig csak kicsivel több, mint egyharmaduk.

A minimális állomány irányszámának megfelelés az egyes években, az összes ellátórendszerben (százalékban)

A két könyv/fő irányszám

"Általános irányszám, hogy egy megalapozott könyvgyűjtemény 1,5-2,5 könyvet tartalmazzon ellátandó személyenként."⁹

A két IFLA-irányszám átlagát, a kettőt választottam a vizsgálat tárgyának. Az öt év alatt négy ellátórendszerből kerültek ki meg nem felelt könyvtárak.

	Ellátandó személyek száma	Állomány	
		helyben lévő saját állomány+letét	tárgyév végén saját állomány
Magyarudalja	200	316	289
Viszák	271	479	184

2004

Körmend - Magyarudalja, Viszák

	Ellátandó személyek száma	Állomány	
		helyben lévő saját állomány+letét	tárgyév végén saját állomány
Szeleste	716	1414	

Sárvár - Szeleste

	Ellátandó személyek száma	Állomány	
		helyben lévő saját állomány+letét	tárgyév végén saját állomány
Bucsu	594		1132
Nárai	1134		1568
Sé	1337	2278	1391
Sorkifalud-Szentlényárt	684	723	

Szombathely - Bucsu, Nárai, Sé, Sorkifalud-Szentlényárt

	Ellátandó személyek száma	Állomány	
		helyben lévő saját állomány+letét	tárgyév végén saját állomány
Magyarudalja	209	341	289
Viszák	270	504	184

2005

	Ellátandó személyek száma	Állomány	
		helyben lévő saját állomány+letét	tárgyév végén saját állomány
Sé	1388	2278	1391
Sorkifalud-Szentlényárt	695	723	

Szombathely - Sé, Sorkifalud-Szentlényárt

	Ellátandó személyek száma	Állomány	
		helyben lévő saját állomány+letét	tárgyév végén saját állomány
Kétvölgy	119	172	

2006

Szentgotthárd - Kétvölgy

	Ellátandó személyek száma	Állomány	
		helyben lévő szjaét állomány+letét	tárgyév végén szjaét állomány
Sé	1409	1094	615
Sorkifalud-Szentléonárt	690	643	600
Tanakajd	792	1481	

Szombathely - Sé, Sorkifalud-Szentléonárt, Tanakajd

	Ellátandó személyek száma	Állomány	
		helyben lévő szjaét állomány+letét	tárgyév végén szjaét állomány
Hegyhátszentjakab	284	371	
Szalafő	221	419	

2007

Körmend - Hegyhátszentjakab, Szalafő

	Ellátandó személyek száma	Állomány	
		helyben lévő szjaét állomány+letét	tárgyév végén szjaét állomány
Kétvölgy	131	223	

Szentgotthárd - Kétvölgy

	Ellátandó személyek száma	Állomány	
		helyben lévő szjaét állomány+letét	tárgyév végén szjaét állomány
Balogunyom	1284	1942	2
Ják	2559	1406	12
Sé	1403	1366	615
Sorokpolány	868	1705	47
Sorkifalud-Szentléonárt	675	738	600
Vasszécseny	1447	2337	263

Szombathely - Balogunyom, Ják, Sé, Sorokpolány, Sorkifalud-Szentléonárt, Vasszécseny

	Ellátandó személyek száma	Állomány	
		helyben lévő szjaét állomány+letét	tárgyév végén szjaét állomány
Hegyhátszentjakab	284	448	

2008

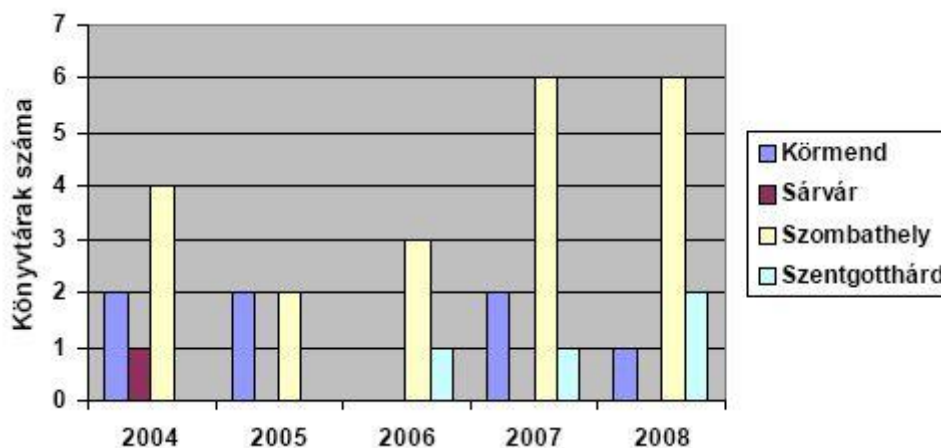
Körmend - Hegyhátszentjakab

	Ellátandó személyek száma	Állomány	
		helyben lévő szjaét állomány+letét	tárgyév végén szjaét állomány
Csörötnek	882	818	
Kétvölgy	131	239	

Szentgotthárd - Csörötnek, Kétvölgy

	Ellátandó személyek száma	Állomány	
		helyben lévő saját állomány+lelő	rögzített végén saját állomány
Balogunyom	1284	2051	2
Felsőcsatár	478	827	
Nárai	1144	1587	29
Sé	1403	1538	393
Sorkifalud-Szentlényárt	675	770	600
Vasszécseny	1447	2691	263

Szombathely - Balogunyom, Felsőcsatár, Nárai, Sé, Sorkifalud-Szentlényárt, Vasszécseny

Két könyv/fő irányszám meg nem felelt könyvtárak száma ellátórendszerenként

A grafikonról első ránézésre kiderül, hogy a szombathelyi ellátórendszer minden évben szerepel, egy év kivételével minden más évben kiemelkedőbben, mint a többi.

Megvizsgálva ezeket a könyvtárakat az adataikat tartalmazó táblázatból, látszik, hogy legtöbb esetben pár száz darab kötet marad le a könyvtárak ezen irányszám teljesítésétől, de az is kiderül, hogy több esetben majdnem annyi a lakosság száma, mint a köteteké.

Érdeemes jobban megfigyelni, hogy bizonyos települések állandó visszatérők, évről évre alig vagy egyáltalán nem növekvő állományú könyvtárral rendelkeznek, mellettük viszont feltűnnek olyan települések, amelyek csak alkalmanként szerepelnek, illetve olyanok, amelyek hosszú évek után eltűnnek, és jönnek helyettük mások.

A szentgotthárdi ellátórendszerben Csörötnek 2008-ban tűnik fel Kétvölgy mellett, addig viszont három éven át csak Kétvölgy szerepel. Lakossága alig változik az öt év alatt, viszont letéti állománya egyre csökken. A kezdetekben háromezer felé közelít, majd a kétezret sem éri el, végül ezer alá csökken.

A sárvári ellátórendszerből Szeleste 2004 után eltűnik a grafikonból. Ekkor állománya 18 kötet híján nem felel meg. Következő évben igaz, hogy lakossága 5-tel nő, ami 10 kötetnyi állománynövekedést követelne, de az állomány 37-tel nő, a lakosság növekedésével viszont csak 9 darabbal több, mint szükséges. Három évig szinte egy helyben áll a lakosságszám és az állomány, viszont 2008-ra 163-mal lesz több a könyvek száma a javasoltnál.

A körmendi ellátórendszer nagyot változott ezen irányszám tekintetében. Az első két vizsgált évben Magyarnádalja és Viszák szerepel, 2006-ban nincs település a grafikonban. Az utolsó két évben viszont már Hegyhátszentjakab és Szalafő szerepel. Magyarnádalja és Viszák minden évben

megtalálható a megyei könyvtár adatai között, állományuk pedig egyre növekszik az évek során. Hegyhátszentjakab és Szalafő viszont 2007-ben jelenik meg az adatok között. Ez utóbbi 2008-ra olyan jelentősnek mondható állományt kapott, hogy Hegyhátszentjakab végül egyedül maradt. Megvizsgáltam azt is, hogy mennyi könyv hiányzik a községi könyvtárakból ezen irányszám teljesítéséhez évente, így látható, hogy akár egy-két új községi könyvtárat is létre lehetne hozni belőle. 2004-ben 1962 db, 2005-ben 1278 db, 2006-ban 2630 db, 2007-ben 7237 db, 2008-ban 4487 db könyv hiányzott az ellátórendszerekből az irányszám teljesítéséhez. A számok egyre növekvő hiányt mutatnak az első és utolsó két év kivételével.

Hazai könyvtárak és az irányszámok kapcsolata

Vannak-e olyan könyvtárak, illetve könyvtárosok az országban, akik komolyan foglalkoznak azzal, hogy könyvtárak állománya megfeleljen az általam vizsgált IFLA-irányszámoknak?

Érdekes kérdés, és szerintem mindenki kíváncsian várja a választ, akit érdekel e téma. A Katalistet - ami talán a magyar könyvtárosok legismertebb fóruma - felhasználva fenti kérdésemmel megszólítottam minden könyvtárost és minden könyvtárat, a Katalist közel 3000 tagját, de egy választ sem kaptam. Levelem olvasható a Katalist szeptemberi archívumában.

Miért is tartana be egy intézmény egy ajánlást, irányelvet, amikor válság van, a könyvtárosokat is érintik az elbocsátások, a könyvtárakat a spórolás, ami a nyitvatartási időn érződik? Nem törvény, amit az IFLA ajánl, nem kéri számon senki a megvalósítást.

Ezen "ál"kudarc után elkezdett érdekelni, hogy a szakirodalom hogyan ír az irányelvek hasznosságáról, a könyvtáros szakemberek, kollégák miképp viszonyulnak hozzá elméletben, a gyakorlatot mellőzve?

Nyomban az elsők között találtam egy igen terjedelmes elméleti munkát, amely ugyan nem az én kutatási témámban íródott, de az IFLA irányelveiről számomra meglepő stílusban beszél. "A témában »A közkönyvtári szolgálat: az IFLA és az UNESCO fejlesztési irányelvei« [A közkönyvtári szolgálat 2005] dokumentum az Európai Unió anyagok mellett a legnagyobb hatásúnak tekinthető. Kijelöli azokat a kereteket, amelyek az információs és tudástársadalomban oly jelentős szerepet játszó közkönyvtárak működését jelentik."10 Egy doktori értekezés tézisei ezek. Valóban helytálló ez a gondolat? Az általam vizsgált irányszámok esetében is? Kijelöli? Működését jelenti?

A Könyvtári Intézet 2006. évi tevékenységéről az Országos Széchényi Könyvtár szöveges beszámolójában találtam az alábbiakat. Röviden így fogalmazzák meg a Könyvtári Intézet mindenkori tevékenységét: "a korábbi évekhez hasonlóan a Könyvtári Intézet 2006. évi tevékenysége a számára mindenkor meghatározó hármas irányultság jegyében zajlott, azaz az ágazati szakmapolitikai irányítás, a könyvtári rendszer, beleértve az egyes könyvtárakat és a könyvtárosokat, valamint a fenntartók, partnerek, »a társadalom« igényeinek és elvárásainak megfelelően." A kiemelt feladatok között említik az IFLA irányelveket a következőképpen: "- az IFLA közkönyvtári irányelveinek hazai adaptációja, illetve kiterjesztése más könyvtártípusokra."11 Levélben kértem a Könyvtári Intézettől, hogy pár gondolatban fogalmazzák meg számomra, milyen kézzel fogható feladatban valósult meg a fent idézett gondolat. Válaszából annyi derült ki számomra, hogy elméletben alkalmazzák hazánkban az irányelveket: lefordították, az oktatásban és a tudományos életben hivatkoznak rá.

Utószó

Teljes mértékben azonosulni tudok az alábbi gondolatokkal: "Természetesen nem az a baj, hogy megszűntek az életképtelen, nem gyarapító, szolgáltatást alig nyújtó könyvtárak. A probléma az, hogy nem lépett helyükbe más. Ugyan mit érhet az az állomány, amelyet tíz éve nem gyarapítottak, nem »poroltak«, nem forgattak?! A kistelepülések könyvtári ellátását reprezentáló adatsorok

felvonultatásával nem az a célunk, - írja Venyigéné Makrányi Margit a cikkében, de az én célom sem -, hogy elriasszunk bárkit is, vagy netán sajnálatot váltsunk ki. Sokkal inkább az, hogy a tényekkel való szembenézést követően, ezek nyomását kihasználva, közös gondolkodás során eljussunk a használható, kivitelezhető és finanszírozható megoldás kiválasztásához."12

Öt év adatsorainak gondos áttanulmányozása után bárki beláthatja, hogy öt év kevés idő, nem elegendő ahhoz, hogy alapvető változások történjenek egy könyvtári rendszerben; hogy megforduljon és jó vagy jobb irányba mozduljon el az addig megszokott gyakorlat. Összességében megállapítható Vas megyére, hogy vannak jó helyzetben lévő ellátórendszerek, azon belül könyvtárak, és vannak, amelyek kevésbé jó helyzetben vannak. Ez azonban az IFLA-irányelvek, irányszámok függvénye is. Ha más irányszámok lettek volna, akkor természetesen más eredmény született volna. De mint tudjuk, az IFLA-irányelvek nem törvények...

JEGYZETEK

1 Papp István (ford.): A közkönyvtári szolgálat. Az IFLA és az UNESCO fejlesztési irányelvei. Budapest, Könyvtári Intézet. 2005.

2 i. m. 79-80. p.

3 Varga Istvánné: A Ceglédi Városi Könyvtár Mozgókönyvtára, 1984-2005. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2005. 7. sz. 32-41. p.

<http://www.ki.oszk.hu/3k/19972006/valcikkek/valcikkek0507/varga.html> [2009.07.10.]

4 Léber Boglárka: Workshop a mozgókönyvtári ellátásról. Szombathely, 2005. március 16-17. = Könyvtári Levelező/lap, 2005. 5. sz., 10-13. p.

5 i. m. 10. p.

6 i. m. 12-13. p.

7 Vidra Szabó Ferenc: Könyvtári trendek a statisztikai adatok tükrében (1998-2002). = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2004. 2. sz., 7-23. p.

<http://www.ki.oszk.hu/3k/19972006/valcikkek/valcikkek0402/vidra.html> [2009. 07. 10]

8 Soós Lőrinc: Könyvtár - statisztika = Könyvtári levelező/lap. 1998. 5. sz., 15. p.

9 Papp István i. m. 79-80. p.

10 <http://www.science.unideb.hu/index.php?pageid=dokumentumok&id=74>. Doktori (PhD) értekezés tézisei Tanyiné Kocsis Anikó: Könyvtári Vállalkozói Információs Rendszer megvalósításának elvei. Debreceni Egyetem Informatikai Kar. Debrecen, 2008. 1. p.

11 Az Országos Széchényi Könyvtár szöveges beszámolója a 2006. évről, 6. p.

http://www.okm.gov.hu/letolt/minisz/eves_beszamolo_2006/orszagos_szechenyi_konyvtar.pdf

12 Venyigéné Makrányi Margit: Kistelepülési könyvtári ellátás Borsod-Abaúj-Zemplén megyében. Adatelemzés, kiútkeresés egy tanácskozás kapcsán. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2005. 5. sz., 23-29. p. <http://www.ki.oszk.hu/3k/19972006/valcikkek/valcikkek0505/venyige.html> [2009. 07. 08.]

* Részlet a szerző 2009-ben készült szakdolgozatából. - A szerk.

Körmend - Magyarnádalja, Viszák